

Педагогические науки/3.Методические основы воспитательного процесса

Волкова Віра Андріївна, Білик Наталя Олександрівна

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Україна

Педагогічні умови оволодіння дитиною комунікативними засобами спілкування

Серед вихованців дитячого садку є певна група дітей, комунікативний розвиток яких супроводжується загальними труднощами у навчанні. Останнім часом питання про несформованість комунікативної поведінки дошкільників, інфантильність, невміння будувати партнерські відносини в дитячому співтоваристві викликають особливу тривогу у педагогів, психологів, батьків. Цим дітям насилу вдається налагодити взаємини в дитячому колективі: вони не уміють разом з однолітками грати, працювати, виконувати доручення, домовлятися, заважають їм, руйнують гру, внаслідок чого нерідко опиняються в певній ізоляції і випробовують значний емоційно-особистісний дискомфорт.

На жаль, ці проблеми в дошкільному віці зазвичай не розглядаються у зв'язку з порушеннями комунікативної діяльності, а пояснюються спотворенням дитячо-батьківських відносин, поганим характером дитини, її недисциплінованістю, розпещеністю тощо. І лише наприкінці дошкільного віку, при вивченні готовності до шкільного навчання, ця проблема кваліфікується психологами як дефіцит комунікативної поведінки.

За низьким рівнем зв'язного, монологічного мовлення у дошкільників дуже часто ховається проблема саме недостатності комунікативної діяльності, комунікативної поведінки в цілому, де мова є лише одним із засобів, хоча і дуже важливим.

Вирішальне значення комунікативної діяльності або спілкування для психічного розвитку людини визнається всіма. Проте нерідко завдання комунікативного розвитку підміняються завданнями розвитку мови, а точніше,

збагачення мовними засобами (наприклад, поповнення словарного запасу, формування словотворчих навичок тощо), що досить слабо впливає на процес розвитку комунікативної функції мови і її змістовної сторони.

Спеціальні спостереження показують, що певна частина дошкільників різною мірою зазнає труднощів в оволодінні комунікативною діяльністю. Труднощі входження в дитяче співтовариство, недостатнє уміння враховувати в спільній діяльності ділові та ігрові інтереси партнера приводять до збіднення комунікативного досвіду дитини, негативно впливають на характер і зміст ролевих ігор, міжособистісних відносин, визначають її невисокий соціальний статус в групі однолітків.

Щоб проводити спеціальну роботу з подолання недоліків комунікативної поведінки у дошкільників, необхідні попередні спостереження за дітьми.

Спостереження за дітьми ведуться під час найвищої мовної активності – у вільному, не регламентованому дорослим, спілкуванні, тобто не на занятті, а на прогулянці, в ролевих іграх. Спостерігати за комунікативною поведінкою дитини зовсім не означає проводити спеціальну експериментальну роботу, виділяти особливий час, вести протоколи, щоденники, що вимагає достатньо багато часу, якого у вихователів фактично немає. Багато сторін комунікативної поведінки педагога, які спостерігають дитину в процесі навчання і вільний час, можуть охарактеризувати відразу, без тривалого ознайомлення.

Найбільш важким для аналізу комунікативної поведінки дитини виявляється мовний параметр. Річ у тому, що аналіз мови з метою з'ясування її комунікативності істотно відрізняється від вивчення засобів мови, які використовуються в процесі спілкування (лексико-граматичні, синтаксичні особливості). Тому розгляду піддаються перш за все не мовні одиниці, а комунікативні, якими є цілі вислови. А потім вже проводять лінгвістичний аналіз використовуваних засобів.

Відомо, що комунікативна функція мовлення розглядається як початкова, основоположна. За допомогою діалогу задовольняється потреба дитини в спілкуванні (хоча в діалозі і присутні елементи монологу у вигляді декількох

речень, відповідних єдиній смисловій програмі). Тільки на основі діалогу формується монологічне, зв'язне мовлення. Тому низький рівень зв'язного мовлення дуже часто є наслідком недостатності базової, початкової форми мовлення – діалогічної.

Основу діалогу складають чотири типи висловів комунікативного характеру. До них відносяться питання, які до п'яти років носять яскраво виражену пізнавальну спрямованість, спонуки (прохання, пропозиції, накази-команди тощо) і повідомлення. Особливе місце займають питання, спонуки і повідомлення із запереченням, поява якого в мові дитини на другому році життя є основою різкого стрибка в мові.

Спеціальна робота з корекції комунікативної поведінки дошкільників має три основні напрями.

Перший напрям реалізується по лінії розвитку у дитини усвідомлення себе як суб'єкта спілкування і сприйняття однолітка як об'єкта взаємодії. Іншими словами, проводиться спеціальна робота з формування сприйняття однолітка на позитивній емоційній основі, розвитку ділової співпраці з ним і спільних ігрових інтересів.

Другий напрям полягає в розвитку у дитини здатності сприймати і використовувати різні комунікативні засоби (візуальні, емоційно-мімічні, пантомімічні, жестові, словесні).

Третій напрям забезпечує формування у дітей соціальних уявлень, які виникають не тільки в результаті ознайомлення дітей з професіями людей, але, головне, вичленення, усвідомлення і відтворення і гри різних видів соціальних відносин.

Всі ці напрями забезпечують:

- розвиток соціальної спрямованості дітей і соціального сприйняття, сприйняття однолітка на позитивній емоційній основі як об'єкту взаємодії;
- підвищення мовної активності і комунікативної спрямованості мовлення дітей (шляхом спеціального моделювання ситуацій спілкування, навчання використанню різних типів комунікативних висловів);

- оволодіння «схемою бесіди»;

- розвиток ділових і ігрових мотивів взаємодії з дорослими і однолітками, засвоєння дітьми способів невербального (немовного) спілкування: оволодіння смисловим аспектом людської міміки, природних і експресивних жестів (рук, що «говорять»), використання їх в практиці спілкування;

- розвиток діалогічного мовлення (в процесі спеціальних прийомів «коментованого малювання», драматизації змісту готових зображень (картинок, картин), імітаційних рухів і дій з уявними об'єктами);

- розвиток здатності відображати комунікативний зміст (відносини між людьми) в русі, схематичному малюнку, мові;

- розвиток розуміння мотивів поведінки і характерів літературних персонажів (шляхом введення «внутрішніх монологів» і елементів драматизації);

- уміння актуалізувати в спілкуванні зміст свого власного емоційного, побутового, ігрового, пізнавального і міжособистісного досвіду як основний зміст комунікативного тренінгу;

- розвиток мовної здатності (компетентності);

- розвиток мовної творчості;

- розвиток зв'язного мовлення.

Організація такої роботи ставить перед педагогами завдання, що вимагають додаткової інтеграції всього змісту програми, посилення змістовного зв'язку роботи з формування комунікативних компетенцій з ролевою та театралізованою грою, музично-ритмічними рухами, ритмікою, пластикою, ознайомленням з творами образотворчого мистецтва і художньою літературою. У грі дитина набуває основних навичок соціальної компетентності, необхідних для встановлення контакту і розвитку взаємодії з навколишнім світом.